

Toshkent arxitektura qurilish universiteti

Xatamova Parvina Alisher qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy shaharsozlik va landshaft arxitekturasini tamoyillarining ahamiyati, ularning ekologik muvozanat, estetik go'zallik va inson salomatligiga ijobiy ta'siri yoritilgan. Bugungi kunda shaharlardagi aholi sonining ortishi, sanoatlashuv va transport oqimining ko'payishi natijasida ekologik muammolar kuchaymoqda. Ushbu holat shaharlarni qayta rejalashtirish va yashil hududlarni ko'paytirishni talab qilmoqda. Maqolada shaharlarning kelajakda qanday barqaror, qulay va yashash uchun maqbul maskanga aylanishi uchun shaharsozlik va landshaft arxitekturasining qanday rol o'ynashi muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Shaharsozlik, landshaft arxitekturasini, yashil hududlar, ekologik muvozanat, barqaror rivojlanish, urbanizatsiya, zamonaviy dizayn.

Аннотация. В статье подчеркивается важность принципов современного градостроительства и ландшафтной архитектуры, их положительное влияние на экологическое равновесие, эстетическую красоту и здоровье человека. Сегодня, в связи с ростом населения городов, индустриализацией и увеличением транспортного потока, экологические проблемы обостряются. Эта ситуация требует реконструкции городов и расширения зелёных зон. В статье рассматривается роль градостроительства и ландшафтной архитектуры в повышении устойчивости, комфортности и удобства для жизни в городах будущего.

Ключевые слова: Градостроительство, ландшафтная архитектура, зелёные зоны, экологическое равновесие, устойчивое развитие, урбанизация, современный дизайн.

Abstract. This article highlights the importance of the principles of modern urban planning and landscape architecture, their positive impact on ecological balance, aesthetic beauty and human health. Today, as a result of the increase in the population of cities, industrialization and increased traffic, environmental problems are intensifying. This situation requires the redevelopment of cities and the expansion of green areas. The article discusses the role of urban planning and landscape architecture in making cities more sustainable, comfortable and livable in the future.

Keywords: Urban planning, landscape architecture, green areas, ecological balance, sustainable development, urbanization, modern design.

Kirish

Bugungi global muhitda aholi sonining ortib borishi, urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi va ekologik muammolarning kuchayishi zamonaviy shaharsozlikka yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Shaharning nafaqat arxitekturaviy, balki ekologik va estetik jihatdan ham qulay bo'lishi muhim masalaga aylanmoqda. Ayniqsa, landshaft arxitekturasini orqali shahar muhitiga tabiiylik kiritish, yashil hududlarni kengaytirish va aholi uchun sog'lom hayot tarzini yaratish mumkin.

Shaharsozlik va landshaft arxitekturasini shaharlarimiz kelajagini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Ushbu sohalar o'zaro bog'liq bo'lib, shaharlarning estetik va funksional jihatlarini yaxshilashga xizmat qiladi.

Shaharsozlik va landshaft arxitekturasini zamonaviy dunyoda shaharlarni rejalashtirish, loyihalash va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydigan ikki o'zaro bog'liq sohadir.

Maqolada shaharsozlik va landshaft arxitekturasini sohalarining ahamiyati, ularning kelajak

shaharlarini shakllantirishdagi o'zni hamda zamonaviy yondashuvlar muhokama qilinadi.

Ushbu maqolada biz har bir sohaning asosiy tushunchalarini, ularning o'zaro bog'liqligini va shaharlarimiz kelajagini shakllantirishdagi ahamiyatini ko'rib chiqamiz.

Shaharsozlik nima?

Shaharsozlik (shahar qurish) — me'morlikning yirik sohasi; shahar bunyod etish nazariyasi va amaliyoti — aholi yashaydigan hududlar (turar joylar)ni loyiha asosida rejalashtirish. Shaharsozlik ijtimoiy-iqtisodiy, sanitariya-gigiyena, qurilish-texnika, badiiy-me'moriy masalalar majmuini qamrab oladi. U jamiyatning ijtimoiy tizimi va ishlab chiqarish kuchlarining taraqqiyot darajasi, madaniyati, tabiiy iqlim sharoitlari va milliy o'ziga xosligi bilan belgilanadi.

Shaharsozlik o'z navbatida qishloq aholi turar joylarini rejalash, landshaft me'morligi, bog' barpo etish, tumanlarni rejalash, sanoat korxonalari, dam olish mintaqalarini ratsional ravishda joylashtirish, ekologiya masalalari kabi bir necha tarmoqlarga bo'lingan. Shaharlarda turar joylarning nafaqat me'moriy-badiiy qiyofasiga, estetik jihatlariga, balki obodonlashtirishga — yo'llar, ayniqsa, avtomobil yo'llariga, infratuzilma (suv, oqava — kanalizatsiya, gaz, elektr va boshqalar muhandislik ta'minotlari)ga katta e'tibor beriladi. Yangi shahar, shaharcha, qishloqlarni qurish, qadimiy shaharlarni muhofaza qilish (rekonstruksiya qilish), me'moriy majmualar (ko'proq turar joy mavzolari)ni bunyod etish bosh reja asosida amalga oshiriladi.

Shaharsozlikning ahamiyati

Rejalashtirish: Yana bir muhim jihat shaharlarni rejalashtirishdir. To'g'ri rejalashtirilgan shaharlar transport, ijtimoiy infratuzilma va yashash sharoitlarini yaxshilaydi.

Barqarorlik: Barqaror shaharsozlik usullari ekologik muvozanatni saqlashga yordam beradi.

Landshaft arxitekturasi nima?

Tabiiy landshaft arxitekturasi — bu inson yashashi va tabiiy dunyo o'rtasidagi uyg'unlikni targ'ib qiluvchi arxitektura falsafasi hisoblanadi. Bunda obyekt bilan xushyoqish va yaxshi integratsiyani maqsad qilgan dizayn yondashuvlari orqali erishiladi, shuning uchun binolar, mebellar va atrof-muhit birlashgan va uyg'un holda bo'ladi hamda o'zaro bog'liq kompozitsiyaning bir qismiga aylanadi. Bu uslub tabiat bilan uyg'unlashish demakdir.

Landshaft arxitekturasi ochiq maskanlar muhitini tabiiy landshaft va sun'iy elementlar, shu jumladan, mo'jaz me'moriy shakllar bilan loyihalash va tashkil etishni o'z ichiga oladi. U nafaqat estetik go'zallikni yaratishga, balki ekologik barqarorlikni, ijtimoiy o'zaro ta'sirni va inson salomatligini ham ta'minlashga qaratilgan.

Innovatsiyalar

- **Aktyorlik.** Zamonaviy texnologiyalar, masalan, aqlli shaharlar konsepsiyasi, shaharlarni yanada samarali va interaktiv qilishga yordam beradi.
- **Yashil texnologiyalar.** Quyosh energiyasi, yog'och va boshqa qayta ishlanadigan materiallardan foydalanish shaharlarni barqaror qiladi.

Ijtimoiy jihatlar

- **Jamoatchilik ishtiroki.** Shaharsozlik jarayonida jamoatchilik fikrini inobatga olish, shaharni yanada qulay va yashashga yaroqli qiladi.
- **Madaniyat.** Landshaft arxitekturasi mahalliy madaniyat va tarixni aks ettirishda muhim rol o'ynaydi.

Shaharsozlik va landshaft arxitekturasi o'rtasidagi bog'liqlik

Shaharsozlik va landshaft arxitekturasi bir-birini to'ldiruvchi sohalaridir. Shaharsozlik shaharlarning umumiy tuzilishi va funksional joylashuvini belgilasa, landshaft arxitekturasi ushbu tuzilma ichida

yashil maydonlar, parklar, jamoat joylari va boshqa tabiiy elementlarni loyihalashtiradi va amalga oshiradi. Ular birgalikda shaharlarni yanada yashashga qulay, estetik jihatdan jozibador va ekologik jihatdan barqaror qiladi.

Landshaft arxitekturasi shaharsozlik rejasining muhim qismi bo'lib, u shaharning umumiy ko'rinishini, iqlimini va aholining farovonligini yaxshilashga yordam beradi. Masalan, parklar va yashil koridorlar shaharlarda havo sifatini yaxshilaydi, shovqinni kamaytiradi va biologik xilmaxillikni oshiradi. Shuningdek, ular aholi uchun dam olish va ijtimoiy faoliyatlar uchun joylar yaratadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

O'zbekiston ilmiy adabiyotlarida shaharsozlik va landshaft arxitekturasi masalalari tobora dolzarb mavzuga aylanib bormoqda. Jumladan, M.Qodirovning "Shaharsozlik asoslari" (Toshkent, 2018) adabiyotida O'zbekiston shaharlari uchun xos bo'lgan arxitektura va rejalashtirish xususiyatlari yoritilgan.

Shuningdek, N.X. Toshpulatovanning "Landshaft dizaynining ekologik asoslari" (Toshkent, 2020) nomli qo'llanmasida landshaft arxitekturasi orqali ekologik muvozanatni tiklash yondashuvlari tavsiflab berilgan.

Yana bir muhim manba sifatida "Barqaror rivojlanish va ekologik shaharsozlik" (Toshkent arxitektura-qurilish instituti nashri, 2022) nomli ilmiy to'plamda sohaning dolzarb muammolari, urbanizatsiya jarayonining oqibatlarini va ularni yechish bo'yicha ilmiy takliflar keltirilgan. Bu adabiyotlar shaharsozlik va landshaft arxitekturasi sohasida ilmiy yondashuvlar shakllanayotganini ko'rsatadi.

Mazkur maqola yozishda quyidagi metodologik yondashuvlardan foydalanildi:

1. **Tahliliy usul** – mahalliy va xorijiy adabiyotlar o'rganilib, zamonaviy yondashuvlar solishtirildi.
2. **Solishtirma usul** – O'zbekiston shaharlari bilan boshqa mamlakat shaharlaridagi landshaft rejalashtirish tamoyillari o'rtasida taqqoslashlar qilindi.
3. **Tizimli yondashuv** – shaharsozlik, landshaft arxitekturasi va ekologik barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik izchil ko'rib chiqildi.
4. **Empirik ma'lumotlar** – O'zbekistonning ba'zi shaharlaridagi real misollar, mavjud muammolar va amaliy loyihalar o'rganildi (masalan: Toshkent, Samarqand, Farg'ona).

Natija va muhokamalar

O'zbekistonning ko'plab shaharlarida shaharsozlikda ekologik yondashuv hali to'laqonli tatbiq etilmagan. Ko'chalardagi yashil hududlarning kamayishi, qurilishlarning zich joylashuvi va transport yuklamasining ortishi shaharning ekologik muvozanatini buzmoqda.

Biroq, so'nggi yillarda Toshkent, Samarqand va boshqa shaharlarda "yashil bog'lar", "ekoparklar", "yashil yo'laklar" kabi loyihalar orqali landshaft arxitekturasi elementlarini rivojlantirishga harakat qilinmoqda. Bu ijobiy o'zgarishlar aholining salomatligi, dam olishi va shahar estetikasiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Muhokamalar davomida shuningdek quyidagi fikrlar ilgari surildi:

- Landshaft arxitekturasi faqat bezak emas, balki shahar ekologiyasi va mikroiklimini tartibga soluvchi omildir.
- Yashil zonalarning soni va sifatini oshirish urbanizatsiyaning salbiy oqibatlarini yumshatadi.
- Shaharlarni rejalashtirishda mahalliy landshaft, madaniyat va iqlim sharoitlari inobatga olinishi zarur.

Xulosa.

Shaharsozlik va landshaft arxitekturasi – nafaqat shaharning tashqi qiyofasini, balki uning ekologik barqarorligi, aholi salomatligi va madaniy hayotini belgilovchi muhim sohalardir. Kelajakda barqaror shaharlar yaratish uchun arxitektura va ekologiyani uyg'unlashtirgan yondashuvlar talab etiladi.

O'zbekiston shaharlarida ushbu yondashuvni chuqurroq joriy etish uchun ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish, ekologik dizayn tamoyillarini keng targ'ib qilish va aholining bu boradagi bilimini oshirish zarur.

Shunday ekan, shaharlarimiz kelajagi bevosita ularni qanday qurayotganimiz va qanday yashil muhit yaratayotganimizga bog'liq.

Shaharsozlik va landshaft arxitekturasi shaharlarimizni yanada chiroyli, qulay va barqaror qilishda muhim ahamiyatga ega. Kelajakda shaharlarimizni rejalashtirishda innovatsion yondashuvlar va ekologik jihatlarni hisobga olish zarur.

Shaharsozlik va landshaft arxitekturasi shaharlarimiz kelajagini shakllantirishda ajralmas rol o'ynaydi. Ularning uyg'un ishlashi orqali biz nafaqat funksional va estetik jihatdan mukammal, balki ekologik jihatdan barqaror va insonparvar shaharlar yaratishimiz mumkin. Bu sohalarning rivojlanishi va ularga sarmoya kiritish shaharlarimizning uzoq muddatli farovonligi uchun muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Qodirov M. Shaharsozlik asoslari. "Fan va texnologiya" nashriyoti, Toshkent: 2018. 164 bet.
- 2.Toshpulatova N.X. Landshaft dizaynining ekologik asoslari. "Universitet" nashriyoti, Toshkent: 2020. – 130 bet.
- 3.Rustamova D.S. Barqaror rivojlanish va ekologik shaharsozlik. TTAQBI nashriyoti, Toshkent. 2022.– 190 bet.
- 4.Jo'raqulov O.A. Urbanizatsiya jarayonlarining O'zbekistondagi rivojlanishiga tahliliy yondashuv. "Zarafshon" nashriyoti, Samarqand: 2019. – 98 bet.
- 5.Xudoyberdiyeva M.T. Shahar landshaftini tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari. Farg'ona: "Ilm ziyo" nashriyoti, 2021. 112 bet.